

značaja tradicije, ne kao znanja ili pseudoznanja o sebi, već kao držanja za mit–istinu, vidi se iz nekada rasprostranjenog tumačenja da, na primer Bugari “nemaju tradiciju” ili danas, da na Balkanu ima naroda koji “nemaju istoriju”. U nekadašnjem primeru Bugara i tradicije nije bilo važno da li je Simeonovo carstvo postojalo već da li savremeni Bugari “žive” Simeonovo carstvo kao Srbi Dušanovo. Po Hadži-Vasiljeviću, Simeonovo i Samuilovo carstvo nisu ostavili traga u bugarskom narodnom pamćenju, pa “sudeći po duhu i tradicijama plemena, koja su u ovom carstvu živela i delala, carstvo ovo kao da nije ni postojalo”. A kako je “uspomena narodna” jedna od najbitnijih crta “duha i karaktera naroda”, odbijao je poređenje Simeunovog i Dušanovog carstva, postavljajući pitanje “zar se može carstvo koje je iščezlo pred prvom neprijateljskom navalom, ne ostavivši apsolutno nikakva traga u duši narodnoj, sravnjivati sa carstvom, koje je proželo svako osećanje narodno i čije su uspomene bile narodu zvezda vodilja kroz pet vekova robovanja” (Hadži-Vasiljević, 1906).

“Taj ideal je izražen u težnji za što potpunije obnavljanje Simeonovog carstva. Ova težnja se nije zasnivala, niti se mogla zasnovati, na tradicijama. One i ne postoje u bugarskom narodu. Pokušaj obnove Simeonovog carstva zasnovan je prosto na faktu da je nekad u bugarskoj prošlosti postojalo ovo carstvo, bez obzira na potonje odnose koji su se razvijali na slovenskom delu Balkana. U srpskom pak narodu živela je uspomena sa duboko ukorenjenim predanjima o Nemanjičkoj državi i Dušanovom carstvu” (Jovanović, 1936).

U sadašnjem primeru nije važno da li nauka kaže da nema naroda bez istorije, već da li ti “bezistorijski” narodi danas žive svoju istoriju.

Kada se u istoriji gleda i vidi samo “sebe” onda se zamagljuje slika o “drugima”, pa oni polako iščezavaju, gubi im se značaj (osim ako su potencijalna opasnost), a slika “sebe” postaje sve lepša, veća, moćnija, dok na kraju ne postane sama okosnica univerzuma. “Drugi” ostavljeni u tami, gube svaku vrednost, njihova istorija postoji samo ako ima dodirnih tačaka sa “našom”. Zato se sa nevericom prima da i “oni” imaju duboku prošlost, da se i “njihovo” ime pominje kad i “naše”. Rezultat je da nacionalno obojen pogled vidi sopstvenu istoriju kao nešto specifično i jedinstveno, veliko i neponovljivo, ali ne u smislu događanja već pobuda za događanje. Tuđa istorija ima prirodan tok, svakodnevni sadržaj; sopstvena je zbir sudbinski smišljenih namera “drugih” sa ciljem uništenja. Sve što su radili “naši” imalo je za pobudu “zavet”, “svetost”. Sve što su radili “drugi” bilo je “besno”, “rušilačko”, pa “drugi narodi, s drukčijom istorijom, prema tome i sa drukčijim nacionalnim karakterom, uglavnom nisu spremni da plaćaju tako visoku cenu svoje slobode” (Marković, 2000). Sopstvena osvajanja u istoriji bila su pravedna “oslobađanja”, tuđa su bila unapred smišljena, uništavajuća, neprirodna i nepravedna pokoravanja. Ako i ima nečeg negativnog u “našoj” istoriji onda su za to odgovorni vlast, sistem, partija na vlasti...i tako dalje. nikada narod. Kada je reč o “drugima” nema podvajanja vlasti i naroda. Kriv je narod i u njega usađena negativna svest. Pokazalo se da nova znanja o istoriji, napredak nauke i tomovi knjiga naučne historiografije ništa ne menjaju u odnosu prema istoriji samo ako su političke i društvene okolnosti takve da je iracionalna mitska “svest” poželjna. Svesni nužnosti kritičnosti, pojedini savremeni pisci pod kritičkom istorijom podrazumevaju navođenje dokumenata, ali zadržavaju prigodnu interpretaciju u zavisnosti od političkih potreba. Zato je najčešći oblik falsifikata preveliki ili premali značaj koji se pridaje nacionalno “poželjnim” odnosno “nepoželjnim” pojavama.

“Otkriće istorije” u 19. veku kao i “otkriće” narodnosti dve su međusobno uslovljene pojave. Vek nacionalizma, romantizma i istoricizma uslovio je uzajamno dejstvo – izgradnju istorijske nauke kao sredstva za izgradnju nacije, i nacije koja nema samosvest bez slavne istorije. “Istorija je društvena nauka. Njena je sadržina – usavršavanje narodno u svima granama radnje i spremanje narodne snage, da savlada prirodu, te da ona zameni ljudsku snagu, a u isto doba, prelazi se iz nesavršenih oblika u oblike bolje i savršenije, radi održanja državne samostalnosti, a u državi opet radi sigurnosti lične i imovne. U moralnom smislu, narodna istorija nije ništa drugo, nego razviće samosvesti nacionalne” (Srećković, 1884).

Zato tako savremeno zvuče reči začuđenog Pantelije Srećkovića iz 1884: “Zar je pravo i može li to biti, da počinjemo istoriju od Nemanje, a ono što je i stvorilo Nemanju, da ne znamo” (Srećković, 1884). I on je odlučio da “sazna”, ako treba i izmišljajući, kako je utvrdio još Ilarion Ruvarac. “Predajući u ruke čitalaca drugu knjigu Istorija srpskoga naroda, nadam se, da činim uslugu kako našoj književnosti, tako isto svome rodu i plemenu, jer bez svestranog poznavanja svoje prošlosti, ne može se uspešno raditi za narodnu budućnost. U ovoj drugoj knjizi, Srbi će naći opisanu najsajniju svoju prošlost” (Srećković, 1888).

Politička pragma, izvesnost nove kompozicije Balkana, zahtevali su istorijsko utemeljenje nacije, a odsustvo države ili nezadovoljstvo njenom veličinom dalo je krila za širenje “nacije” do poslednjih ili najdaljih tačaka “rasprostiranja istorije”, tj. nacije u istoriji. “Otkriće” da je na primer “Skenderbeg Srbin”, ili da je neko albansko pleme nekad slavilo slavu, nije imalo vrednost pretpostavljenog “fakta” za razumevanje istorijskih zbivanja na Balkanu, već je isključivo imalo značaj za savremenu politiku kao argument dokle je “opravdano” širenje države i “ispravljanje” nepravedne istorije, kao i za plačljivu romantiku o nesrećnom narodu kojeg su svi uništavali. Zato je svaka vrsta spekulacije bila i ostala dozvoljena. I kao što su stari pisci, naročito putopisci bili opsednuti kamenim ostacima, natpisima i bez mnogo predznanja o njima pisali i za njima tragali, manje iz želje za istorijskim otkrićima, više iz potrebe da učitaju u prošlost postojanje nacije, a čitava istorija (znanja i poluznanja) im služila da potkrepe sasvim savremene (i njihovom vremenu primerene) “nacionalne” zahteve, na primer teza da je Nemanja proganjao bogumilsku jeres “jer je njeno komunističko i anarhističko učenje vrlo opasno po srpsko društvo” (Grujić, 1921), pa im je naročito problema pravila ideja da je nacionalna svest nešto sa čime se čovek rađa, što nikako nije moglo da se potvrdi “na terenu” jer se pokazalo da nacionalno osećanje “nije urođeno” (Rot, 1994), tako su novi pisci sa istom strašću i nekritičnošću pretraživali knjige starih pisaca, izvlačili na svetlo dana davno zaboravljene i od nauke odbačene teze i reprimovali najčešće najspornije autore tražeći u njima “oduvek” prisutne istine. Zato, kao što je još i danas “živ” Panta Srećković, aktuelne su i reči Svetozara Markovića da se istorija kod nas čitala kao “pričanje znamenitih